

BAKONYI ISTVÁN

GYALOGOSAN AZ ALAGÚTBAN

Petőcz András: A visszaforgatott idő. Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2019

Az idő ősi téma és motívum az irodalomban. Hol így jelenik meg: „az eltűnt idő nyomában” (Marcel Proust), hol „szárnyas idő”-ként (Berzsenyi Dániel), hol jóslásként „a te idődről” (Csoóri Sándor)... És még sokáig folytathatnánk a sort. Érthető ez, s tegyük gyorsan hozzá: a hétköznapi ember is küzd az idő gyors múlásával, fogyásával. Az is igaz, hogy az események látszólagos sorrendjénél is fontosabb, ami a szubjektív, a belső idő érzékelésével kapcsolatos. Különösen így van ez egy érzékeny és elmélyült gondolkodású ember, például egy költő esetében. Egyrészt a mindennapi életben ő is viaskodik a „rohanó” idővel, másrészt viszont mindinkább átéli az ezzel kapcsolatos mélységeket. Áttételesen akár az idő visszaforgatásával is kísérletezhet.

Így van ezzel Petőcz András is. Új verseskötetének az idő a központi eleme, miközben az emlékezésnek igencsak sok verssort áldoz. Nostalgia nélkül, ám úgy, hogy a múlt vizsgálata szerves részét képezi a jelennek. Ahogy legújabb pályaszakaszában oly gyakran, itt is találunk fontos és számára egyre elemibb biblikus vonatkozásokat, ebben a kötetben is jelen van sajátos istenélménye.

Foglalkoztatja az eltávozás misztériuma, miközben elsiratja szeretteit. Ne tagadjuk, a központi téma akár közhelyveszélyes terület is lehet, ám a minőségi költészet és irodalom túllép a frázisokon. Így tesz Petőcz András is immár egyre inkább kiteljesedő életművében. Meditatívan, a kétségkívül jelen levő fájdalom érzékeltetésével. Elégikus hangulatok jelzik az emlékek átlényegülését. A hajdani avantgárd túlsúly már a múlté, de a korábbi kísérletek és újítások beépülnek a legújabb korszak műveibe is, s ezáltal páratlanul izgalmas szintézist teremt a költő. Mindezekhez járulnak a szakrális elemek, már rögtön a kötet élén: a *Jelenések könyvéből* vett mottó szerint „az idő közel van”, ezt követi egy átvett sor József Attila *Ars poeticájából*: „Az idő lassan elszivárogo”, ám úgy folytatódik, hogy „szaporodnak a halálok”. (*Az idő és a költő*) Majd ezt olvassuk: „Az idő múlik, múlik egyre. / Nem vagy méltó kegyelemre. / Feléd nyújtva Isten ujja, / mégsem mehetsz / a magosba...” Puritán nyelvezet és stílus. Később pedig igen szemléletes sorában ezt találjuk: „Az idő fehér szakállt növeszt.” Ez az idő körbeveszi az embert, és ebben van valami vészjósló.

A fentiekhez kapcsolódik az emberi viszonyok rajza, például az apa elvesztéséről vagy éppen egy társ elengedéséről. Csöndes elmélkedés uralja a szövegeket, a létezéssel kibékülni akaró ember reakcióival találkozunk. A vissza-visszatérő gondolat, a kötetcímben jelen levő visszaforgatás is több helyen megjelenik, a *Most akkor* című versben például tagadásképpen: „visszaforgatni az időt semmiképpen sem lehet, soha, soha...” Ezáltal is érzékeljük a belső küzdelmet, a drámai feszültséget és némi keserűséget.

Az újdonság erejével hatnak, valamint jelentős olvasmányélménnyel gazdagítanak a *Boldog, magányos szöveg* című ciklus versei, közelebbről a „jazz-versek”. Petőcz korábbi pályaszakasaival érintkező, az avantgárd dinamikáját őrző, vérbő és éteri tisztaságú művek ezek. A zene végtelen lehetőségeivel kel versenyre mindegyik

szöveg, igencsak magával ragadóan. Helyenként igazi katarzissal, mint például a *What A Wonderful World* befejezésében: „mert érzem, hogy valakinek velem még dolga van, / nem hullok ki a világból, dologtalan, / köszönöm azt is, ha szeretsz, Uram, / és köszönöm azt is, ha megversz, Uram”.

Ady híres „köszönöm, köszönöm, köszönöm” versét idéző létösszegző vallomás ez, melyben élvezhetjük a líra zeneiségét, a testvérműzsák találkozását. E tekintetben is felidézhetők az előzmények, gondoljunk csak Petőcz repetitív verseire, azok kivételes ritmikájára! Vagy akusztikus műveire. Egyértelmű, hogy a zenének kivételes helye van a költő szellemi világában. Egyrészt fogyasztója, másrészt lírai pályájának is fontos szereplője. (Nem véletlen, hogy számos alkalommal dolgozott együtt zeneszerzőkkel, többek között Sáry Lászlóval, de mások is zenésítettek meg Petőcz-verseket.) Most azonban minden eddiginél fontosabb szintézis jött létre, ötvözve a korábbi eredményeket és az új megszólalás értékeit. Gondolatiság és érzékiség ölelkezik néhány részletben (*Sing, sing, sing, Benny Goodmanek*). Merész asszociációk, a képzelet játéka, a mindenség érintése – együtt teszik teljessé a képet.

Ám megszólalnak a magányosság és az elhagyatottság tapasztalatai is. Az egyik legerősebb költemény ebben a tekintetben (is) a Duke Ellingtonnak ajánlott *Minden egyszerre üzen*. Ott lüktet benne a létezés örökérvényűsége, összes jellemzőjének együttes jelenléte, méghozzá szenvedéllyel, érzelmi gazdagsággal, katartikus erővel. Az újra átélt gyerekkor üzeneteivel. A költő torokszorítóan mutatja be az élmények sokszínűségét, az elárvultság és az elhagyatottság állapotát. Gyönyörű a befejezése: „velem van minden, az apám, az anyám, újra, igen, rohanás az egész, / add meg nekem, uram, a csendet, a zajt, az erőt, az örömet, a zenét, / főleg a zenét add meg nekem, kiáltom, és rohanok tovább a csendben, / rohanok egyre, egyre, egyre csak rohanok”. És tudjuk: a rohanásnak sosincs vége. Bámulatos Petőcz termékenysége, miközben igencsak megnyugtató, hogy a mennyiség nem megy a minőség rovására.

A kötet címadó ciklusának versei az időmotívum kiteljesedését igazolják. Egyik kulcsversének talán legfontosabb részlete: „szerettem volna legyőzni az időt, hogy ne múljon el semmi, / ne múljon el soha semmi, mindannyian megmaradjunk...” (*Várákoszás*). A feltételes mód jelzi a szándék lehetetlenségét, de az igényt is. Az „összegörnyedt”, szomorú várákoszás állapotát. Arról a felismerésről szól, hogy az ember nem lehet úrrá a természetben és a múltó időn. A címadó vers (az előbbi „ikerverse”) pedig jól érzékelteti az ember belső küzdelmét a „hűvös és távoli szél” képében, s egyben utal a múltra és a jövőre, de legfőképpen a bizonytalanságra.

Az emlékversekben epikus elemekben gazdagon, de a személyesség hitelével idézi meg Petőcz Erdély Miklós, Papp Tibor és legfőképpen Tandori Dezső alakját. Hozzájuk különös érzelmi és szakmai szálak fűzik. Tandorinak kivételes hely jut az összeállításban. Ezek még nagyon friss búcsúversek. Megrendítő, ahogy a furcsa öregemberről ír, aki már alig tudott lépni a buszmegálló felé, és aki olyan volt, mint egy hajléktalan (*Utolsó kép – Tandori*). Szaggatott lírai beszédmódban szól az esendő zseniről. Kivételes élményt nyújt a *10 koan Tandorinak* ciklus a maga nyelvi játékoságával, a „-gatunk, -getünk”-féle állapotrajzával. Keserédes szövegek ezek, a keleties bölcsesség hátterével. Ugyanakkor a költői én legalább annyira fontos itt, mint a megénekelte költőtárs alakja. Azért akad kakukktojás, bár ritkán. Ám a *Hajnali kocsmá* szójátékát mintha már hallottam volna valahol („Így lesz vigasz, / majd Las Vegas”).

Általában jellemzi ezt a kötetet a részösszegzés és a szellemi leltárkészítés igénye, a tényekkel való őszinte szembenézés sok-sok példája. Hasonlóképpen a magányosság vissza-visszatérő érzésének kifejeződése. Vagy a várakozás pillanatainak rögzítése. Gyakori szavai: *csend, hallgatás, várakozás, üresség, szomorúság*. Természetesen ezek a szavak meg is adják az alaphangulatot. Kötetzáró, összegző verse – nyilvánvalóan nem véletlenül került a hátlapra is – finom líraisággal elénk tárta vallomás és állapotrögzítés. A befejezése: „Évek óta gyalogolok valami alagútban, / nem tudom, hova vezet. / Valaha volt valami, ami volt, / az enyém. / Talán erre lehet.”

Az olvasó pedig reméli, hogy ennél nagyobb a bizonyosság: költőnk tudja az irányt. Sok műfajú életművének újabb kötetei mind ezt igazolják. Közéjük tartozik *A visszaforgatott idő* is.

FEKETE MARIANNA

NOVELLABOKROK

Csabai László: A vidék lelke. Magvető Kiadó, Bp., 2019

A magyar vidék, pontosabban a keleti országrész elmúlt száz évének társadalmi mozgását, sors történeteit, élethelyzeteit ábrázolja hármassal tartalmazó kötetében Csabai László. Huszonegy, azaz hétszer három novella van úgy összeszerkesztve, hogy a kisebb egységeket összeköti valami: egyikben a közös szereplő(k), másikban a más-más nézőpontból ábrázolt események. Ezek a bokornovellák, sors- vagy helyzettriptichonok mozaikszerűen, ugyanakkor kronológiai sorrendben írják meg a nyárligeti (a könyvben szereplő városnév a szerző biográfiájának ismerete nélkül is azonosítható Nyíregyházával) és környékebeli tanyagokrok lakóinak történeteit, de találunk (mintha csak távolban töltött katonaidő lenyomataként) szegedi vagy éppen beregi kitérőket is. A történetek főleg a jelentős gazdasági, ideológiai, mentális, életmódbeli váltásokat mutatják be, amikor az élet nem folyhat tovább korábbi medrében, mert a külső világ már nem biztosítja a megszokott feltételeket, minden kizökken a szokott helyéből, hatalmas feszültséget teremtve egyénben, családban, nagyobb közösségben. Márpedig a mögöttünk hagyott közel egy évszázad sok földrengésszerű változást hozott magával a Kárpát-medencében. Az egyes fejezetek azon stációit jelölik az útnak, amit a kelet népe a Horthy-korszaktól napjainkig megjárt.

Valamennyien hallhattunk családban keringő, mára legendává szelídült történeteket dédapákról, nagyapákról, akiket, ha nem maradtak a Don-kanyarban, és hazakeveredtek, akarataik megroppantása után az ötvenes években behajszoltak a tévészcsébe. Vagy olyanokról, akiknek sikerült a fojtogató nyomorból a jobb étellel kecsegtető társadalmi ranglétrán pár fokot feljebb lépni, kicsivel nagyobb teret nyerni, önállóbbá válni, esetleg a maguk urává lenni, és akiknek aztán volt vagy lehetett volna elszámolnivalójuk lelkiismeretükkel is.

Ezeknek a történeteknek az esszenciáját kapja meg az olvasó minden nosztalgikus és romantikus máz nélkül. A szó szoros értelmében nincsenek hősök, hiszen minden karaktert erősen determinál a korszak és a családi helyzete. Az érdekfeszítő, több csavarral és gyakran több szempontból ábrázolt eseményeknek köszönhetően megképződik az évek során állandóságában is gyorsan változó vidéki társadalom színes tablója. Az elbeszélések-ből, párbeszédéből, belső monológokból megismerhetjük a kiskondástól kezdve például a számadót, a gazdát, a csószot, az uradalmi cselédet, a kulákot, a konzervgyári munkást, a tiszthelyettest, a katonatisztet, a történelemtanárt, a párttitkárt, a hűtőház-tulajdonost, a lányfuttató dohány- és szeszcsempészt, a drogdíler és az újságíró, s a figurák személyes tapasztalataiból fakadó belső erőket, amelyek azok cselekedeteit működtetik.

És gyorsan kiderül, hogy nagyon egyszerű mozgatórugói vannak ezeknek a cselekedeteknek. A vegetatív létezés határán tengődő cselédek például folytonos éhséggel küzdenek, vagy fáznak. A hús- és gyümölcsmentes táplálkozás, illetve az, hogy téli tüzelőre sem telik a keresményükből, vagyis a mindennapi kemény munka ellenére sem képesek visszatölteni életerejüket, nemcsak kívül, de belül is kérget növeszt rajtuk. Ezért aztán mindenki csak annyit ér a családban (is), amennyit hoz a házhoz, amennyit hozzátesz a vagyonhoz, igazolva ezzel az akinek semmije nincs, az annyit is ér ősi közhelyét.

Az első novellatrilógia tizenkét éves kiskondását az apja veréssel kényszeríti vissza a gazdához dolgozni, hiszen a család nincs abban a helyzetben, hogy még egy „ingenyelőt” eltartson, megtűrjön a háznál. De nemcsak a fiúgyerekek értékét mérik így, hanem a lányokét is. A huszonegy éves hajadon már vénlánynak számít, s az anyja benne is csak a kenyérpusztítót látja. Egy másik korszak, az ötvenes évek sertéseket hizlaló gazdája, a földosztás utáni és tévesztés előtti világban többre tartja a tizenkét malacot ellő kocáját, mint a feleségét, mert a varrással pénzt kereső asszony nem hoz annyit a házhoz, mint amennyit az a jószág.

Ugyanakkor az a szemlélet is sokáig öröklődik egyik generációról a másikra, hogy az ember a hasán spórolhat a legtöbbet. Merthogy a kicsivel jobb módban élő inkább eladja a disznót, hogy földet tudjon vásárolni. Nem engedi meg magának az életmódbéli váltást, inkább csak ünnepeken eszik húst, mert közel van még a teljes nincstelenség emléke. Gyarapodni szeretne, földet akar mindenképpen, mert az a tudása a világról, hogy csak földtulajdonnal menekülhet a szegénységéből.

A különböző korszakok jellemzéséhez az ételek, az étkezések leírása is hozzátartozik. Az alsóbb rétegek akkor sem esznek húst, ha ők maguk tenyésztik vagy ejtik el az állatot, mert inkább pénzt csinálnak belőle. A másik véglet a falás, amivel Csabai jól érzékelteti az olykor szélsőséges emberi magatartásokat. Valójában ez az egyén mentálisan rendellenes válaszreakciója is a körülötte zajló érthetetlen társadalmi folyamatokra, amelyekre úgyszólván befolyással. Émelyítő, ahogy a bokortanyák párttitkára a zsírt kanalazza, és tömi magába a kenyérdarabokkal együtt, hogy valami hájat szedjen magára arra az esetre, ha a nép fellázadna, és őt börtönbe vetné, mert kövéren jobban kibírja majd a megpróbáltatásokat. A hosszú évek koplalása után málenkij robotból hazakerülő pár holdas gazda is tömi magába az ételt, ami aztán majdnem az életébe kerül. Vagy például a behajtók szokása volt, hogy meghívták magukat egy rántottára azokkal, akiknek a padlását épp lesöpörni készültek. A privatizáció idején játszódó történet portásai jófajta csécsi szalonnát katonáznak, miközben egyikőjükéről kiderül, hogy paranoiás módon fél munkaadója macskájától, mert azt gyanítja, hogy az „jelent” róla a gazdájának. A szalonna egyébként mindig is fontos élelmiszer volt a paraszti, cselédi, vagyis az alacsony sorban élőknek, hiszen még

a bőre is elég volt a paszulylevesbe vagy a krumplis ételekbe, hogy jobb ízt adjon nekik. Az egyik novella szereplőjének evéssel kapcsolatos vélekedése általánosnak mondható a szűkös korokban: „A nyugodt emésztés az enivaló dicsőítése. (Ez persze azt jelenti, hogy az evés az isten. És mi más is lenne?)” (124)

Másik fontos motívum a kötetben a szomjúság, az italfogyasztás, az italozás. A második világháborúban idevetődő szovjet tiszt rádöbben a hasonlóságra az általa fejen lőtt napkori lány és saját korábban megsebesült nagyapja viselkedésében: haláltusájukkor érzett mérhetetlen szomjúságukban mindketten a víz felé kúsznak, törekszenek. Talán ez a felismerés vezeti rá, hogy az ellenség is ugyanúgy érző ember. Az persze más kérdés, hogy az adott körülmények között mit lehet kezdeni ezzel.

A férfiak különös rituáléja a borozgatás, pálinkaivás. Visznek is, és várnak is ajándék italt. Olykor beszélgetés ürügyén, de az ivás kedvéért mennek át egymáshoz a szomszédok, és fontos tárgyalásokhoz is erőt ad, nélkülözhetetlen az ital. A mindennapos részegeskedés az ötvenhat utáni konszolidációtól kezdi jellemezni a novellák népét. A férfiak szinte csak ebben az állapotban képesek kibírni a soha véget nem érőnek tűnő szocializmust, mert az már nem elég, hogy nem kell üres hassal lefeküdni, valami bódulatra is szükség van. A szesz-fogyasztás a kétezres években sem csökken, sőt nagyon is jól jövedelmez a zárjegy nélküli ukrán csempészáru a dohánnyal együtt, amit még a munkanélküliek is rendszeresen vásárolnak. És persze életpótlékként megjelenik a vidéken a kábítószér is.

Egy másik hagyomány is erősen él a nyárligetiek, a keleti országrész lakóinak tudatában, a farkastól való félelem. Gyanús, hogy a helyiek szeretik ezt a fajta félelmet. A történetek idején már nincsenek malacokra, emberre veszélyes ordasok, ám a legendák mégis élnek róluk, mert jobban vizualizálhatók, elképzelhetők, nem olyan tárgy nélküliek, mint amit az egzisztenciaféltség, az örökös létbizonytalanság szül. Az első novella még farkasvadásról beszél, az utolsók egyikében a vad már csak tetoválásként jelenik meg a maffiavezér testén vagy a csempész agyarázkódásos hallucinációjában, talán utalva ezzel a farkastörvényekre is, melyek a vörösbarók privatizációja utáni korszakot is jellemzik, amikor is a munkanélküli-séggel küzdők tömegei menekülnek a feketegazdaságba.

Az emberek a történelemben és a történetekben folyamatosan valamilyen hiánnyal küzdenek. Ennek ellenére néhányan elégedettek a sorsukkal. Őket a többiek együgyűnek tartják, ahogyan az alfőtörzsnek csúfolt altisztet is, aki a szocialista rendszer bukását nézte végig minden különösebb ambíció nélkül, hiszen: „van lakása, van mit enni, üdülni mehetnek. A gyerekkori szegénységhez képest úgy él, mint egy király”. (202) Akad viszont, aki mantra-ként mormolja végig magának és a családba keveredőnek, hogy milyen nehézségeket kellett neki és felmenőinek végigélnie ahhoz, hogy mára a környék leggazdagabb emberévé válhasson, akinek a temetőben már ott áll a több milliót érő márvány emlékműve, noha ő még nagyon is él.

A történetek szinte kivétel nélkül férfiszemszögből ábrázolódnak ugyan, de azoknak a nőkhöz való viszonya elemi erővel mozgatja a cselekedeteiket. „Ehess, ihass, ölelhes, alhass” – az ember biológiájából származó vágyak közül az ölelés szabadsága a legutóbbi időig elsősorban az erősebb nem képviselőinek járt. Aztán az 50-es évek végétől az Egyesült Államokból érkező hírek a nők szemét is rányitották, hogy ők nemcsak hempereggni valók, akikkel a férfiak az árokparton kedvüket tölthetik, vagy férjük gerjedelmeit akkor is kiszolgálók, ha épp alig van jártányi erejük a napi munka után, hanem saját akarattal és autonómiával rendelkező társak. A szocializmus a férfiaknál sokkal kitartóbb, tudatosabb

nőket igényelt, akik már nemcsak a hagyományos női feladatokat látták el, de munkahelyre is jártak, aminek jó oldala volt, hogy kinyitotta előttük a világot. Az utolsó novellahármas főszereplőjének felesége, a naményi lány már ügyvéd, aki budapesti származású, egy városi lapnál újságíróskodó férjénél magasabb pozícióba jutott, és több pénzt is keres nála.

Az olvasónak olyan érzése támad, hogy lassacskán gyarapodik, gazdagszik a vidék, az ott élők, s ha maradt is bőven a szegénységből, nyomorból, az évtizedek során mégiscsak adódott lehetőség a társadalmi mozgásra. A szülők már nem hajtják el a gyerekeiket idő előtt a háztól, mert jobban kipárnázott jövőt szeretnének rájuk hagyni, mint amelyet ők kaptak a saját szüleiktől. De az egymást követő generációk csak nem tudják megérteni egymást, és nem azért, mert nem akarják, hanem azért, mert nagyon más kihívásokat, életstratégiát követelő korokba születtek. Az egyikben még a nincstelenség okoz szenvedést, de a rákövetkezőben már az is bajt hoz az ember fejére, ha van valamije, ha „kulák”. Az azt követően pedig politikai besúgók adják fel egymást még a korábban proli elvtársak között is. Egy újabb novellabokorban már a gulyáskommunizmus álmosító érájában találjuk magunkat, majd a váratlan-hihetetlen rendszerváltás következik a privatizációval, a munkanélküliek tömegével, és végül megérkezünk a mába, amikor az apák már nem találnak utat a gyerekeikhez, hiszen már egymás szavait, szóhasználatát is alig-alig értik, szinte felszámolódik a kommunikáció.

Az utolsó novella főszereplője az ötvenes éveiben járó, életközépi válsággal küzdő újságíró idős szüleivel, kissé elhidegült feleségével és rapszövegeket író fiával él, akinek a jövője ugyanolyan bizonytalan, mint a környezetéé. Az újságíró szemüvegén át kapunk egy utolsó állapotjelentést a vidékről, ahol ismét van embervásár, ahová határon túlról hozzák az olcsóbbnál is olcsóbb munkaerőt, mert az itthoniak alkalmazása már kevésbé éri meg.

Az újságíró a novellák végén a temetőbe megy, ahol éppen halottat siratnak, így alkalma nyílik elgondolkodni a halálon, a túlvilágon is, már ha létezik egyáltalán az utóbbi, hisz korunkban sokan a vallást, az istent is csak hiányként élik meg, és lehet, ez okozza a legtöbb szenvedést.

BALOGH RÉKA

EGY SZÓTLAN GENERÁCIÓ

Mucha Dorka: Puncs. 21. Század Kiadó, Bp., 2019

Mucha Dorka debütáló kötete, a *Puncs*, Bret Easton Ellis találkozása Lovasi András-sal az Y generáció porondján. A kisregény felütése emlékeztet Lovasi *Idáig tudom a történetet* című popszappanoperájára, ahol az eltérő erőviszonyok és szerelmi sokszögek között sodródnak a szereplők. Mucha Dorka karakterei viszont inkább az amerikai író gazdag, közönyös és céltalan diákjaira, leendő yuppie-jaira hajaznak, a magyarországi Y generáció sajátosságaival elegyítve.

A *Puncs* névtelen főhőse egy (anyagi helyzetét leszámítva) tipikus egyetemista lány, aki összejön a nála idősebb, nős, szintén névtelen és jellegzetesnek mondható

tanárával, miközben kortársa, Bálint közeledését sem utasítja el egyértelműen. Ezen a viszonyrendszeren túl a lány és lakótársa közötti baráti kapcsolat és a főhős élethez, világhoz való hozzáállása kap még központi szerepet a kisregényben.

Hamar kiderül, hogy nem a meglepő fordulatok és a változatos cselekmény hivatott lekötni az olvasó figyelmét. A friss, szórakoztató és hiteles elbeszélői stílus miatt erre nincs is szükség. A történet mozaikszerű, időrendet nem mindig követő, csak utalásokból sorba rendezhető darabkái a főszereplő gondolatfolyamán keresztül tárulnak fel. Az ő szemszöge dominálja a regényt, bár egy kívülálló monológján keresztül a Tanár úr látásmódjába is bepillanthatunk, és üdítő színfoltként egy aldis szatyros néni mutatja meg, hogy a szereplők kusza viszonyain túl azért van egy kedvesebb világ. De a nézőpont és a beszédmód összességében ízig-vérig fiatal felnőtt.

Már a kisregény első sorai előtt felkészülhetünk az enyhén kamaszos cinizmusra, amikor a szerző a könyvét annak ajánlja, „aki úgysem olvassa el”. Ez a csípősség, ami gyakran öni-róniában nyilvánul meg, végig a szöveg sajátja marad. Áthatja a rövid, frappáns és indokolt környezetleírásokat, amelyek gyakran a helyszínhez kötődő embereket is jellemzik egyben. A tanár felesége, Barbara például egy olyan, „tipikus újhullámos kávézóba” szervez találkozót, „ahol furcsa szakállas hipszter fiúk szíveket rajzolnak a kávéra a tejhabra”. A hódító tanárról már a valószínűleg használhatatlan írógéppel díszített irodája alapján kiderül, hogy „ő a tanszéken a jani”.

A korosztály stílusának megfelelően káromkodással is bőven találkozunk a szövegben, de ez nem válik túlzóvá vagy erőltetetté. Ugyanez a jól eltalált arány jellemző a szlengre is, az író ügyel arra, hogy csak közérthetőbb kifejezések képviseltesék magukat a kisregényben. A miliő megteremtéséhez hozzájárulnak a fonetikus leírt angol szavak (például fészbuk), és a popkulturális és aktuális eseményekre kikacsintások, mint például az *Agymenők* sorozat vagy a NOLimpia-kampány említése is.

A könnyed stílus korántsem jelenti a kötet súlytalanságát. Egy-egy gondosan elhelyezett, gyakran jelentéktelennek tűnő félmondatból egyenlőtlen viszonyok, bevallatlan lelki gondok sejlenek fel. A beszédmód, a gondolatok és a cselekvések közötti ellentmondásokból feltárul a lány énképe és a valóság közötti szakadék.

A hangnem közönyös és flegma, a saját életének eseményeit már-már kívülállóként figyelő a főszereplő. Ez részben életkori sajátosság, részben pedig tanult magatartás. Az érzelekmutatást gyengeségnek tartja, hiszen olyan családban nőtt fel, ahol ennek nem volt helye. Ha meghatódik, akkor „egy picsának” érzi magát, és más elérékenyüléséről sem vélekedik másképp. Így viszont saját érzelmeivel, másokhoz való viszonyával sincs tisztában, nem jellemző rá a tudatosság. Főként csak megtörténik vele az élete, azt az italt issza, amit a kezébe nyomnak, nem hoz döntéseket. Beletörődik az eseményekbe, még akkor is, ha ezzel veszélynek teszi ki magát. Így számos jelenetben benne van a szexuális kihasználás lehetősége.

A közönyösség álcája mögött viszont egy aggodalommal és önbecsülési problémákkal küzdő, megfelelni vágyó, naiv karakter bújik meg, aki önállóan hiszi magát, de a felnőttlétről még kevés fogalma van. Ez abból is kitűnik, ahogyan a Tanár úr feleségének minden napjait elképzeli. Ezek a suta leírások gyakran inkább egy ócska sorozatra emlékeztetnek, mint egy hús-vér családanya életére. Bár a cselekmény valószínűtlensége nem mindig korlátozódik az elképzelt jelenetekre. Szomorú, hogy a hitelesség kérdése nem feltétlenül a jobb jegyért tanárral lefekvő diáklányokkal, az eszkortlányokkal és a terepgyakorlatnak (itt épp nyelvjárásgyűjtésnek) álcázott tivornyákkal kapcsolatban merül fel. Sokkal inkább

az kétséges, hogy egy bölcsészszakon oktató tanár olyan kiadásokat engedhet meg magának, mint Bret Easton Ellis yuppie-jai.

A főhős távolsága a klasszikus felnőtt léttől, céltalansága, a tudatosság és önismeret hiánya jellemzi a könyvben felbukkanó kortársait is. A kisregény egyik bravúrja, hogy ezeket a fel sem ismert belső konfliktusokat apró mozzanatokból érzékletesen villantja fel. A főhős kötődési problémáit például a bársonyról alkotott véleménye szimbolizálja, ettől az anyagtól azért idegenkedik, mert megőrzi minden érintés lenyomatát. A szobatárs, Amarilla és a lány önbecsüléséről is sokat elárul, hogy egy srác már attól kihagyhatatlan parti lesz, mert hajlandó őket visszahívni vagy felvállalni. És valaki már akkor „jó gyerekek” számít, ha nem erőszakol meg egy betépett nőt.

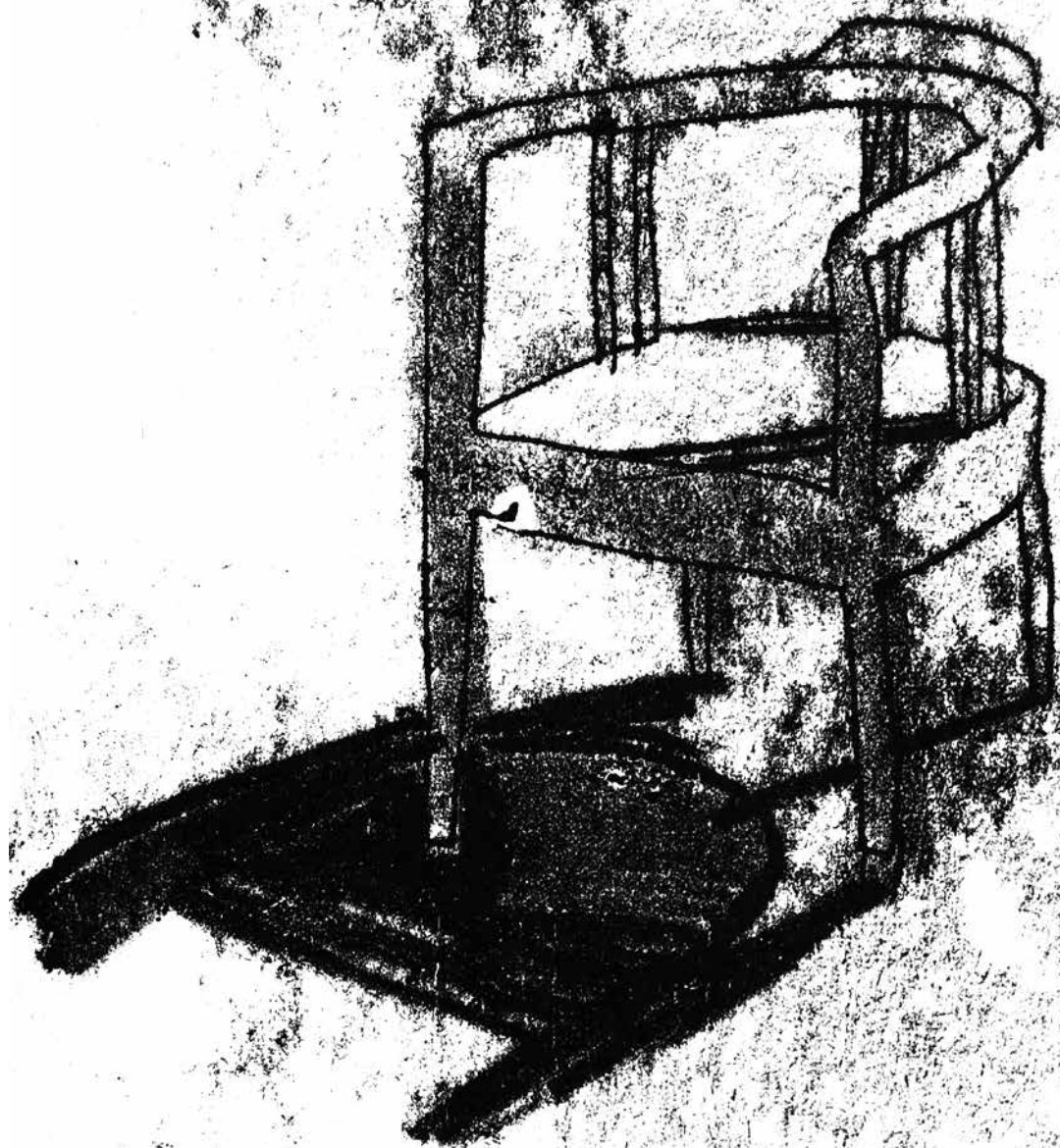
Az elegánsan használt eszközök fényében viszont kevésbé érthető, hogy miért kapaszkodik az író a számolás mankójába a stresszhelyzetek bemutatásánál. A főhős ugyanis önn nyugtatásként számolni kezd, ami visszafogottan használva ügyes írói taktika, ami hol a pánik mértékét, hol az idő múlását érzékelteti. Viszont annyira áthatja a szöveget, hogy erőltetetté, helyenként monotonná válik. Ez kimondottan rossz kombináció a kötet közepe felé repetitívvé váló jelenetekkel.

Szerencsére a kapcsolatok és erőviszonyok leírásánál elmaradnak az efféle mankók, és apró, stratégikusan elhelyezett mozzanatok jelzik az állandó egyenlőtleniséget, és talán ez a *Puncs* igazi erőssége. Jelenetről jelenetre válik egyértelművé, hogy egyik kapcsolatra sem jellemző az egyenrangúság. A lány lejjebb húzza szoknyáját, mielőtt belép a kapcsolatindító vizsgára, így a kezdeményezés a Tanár úrra marad. Az oktató fölényét jól mutatja, ahogy a lány szöveggűjteményét naplóként lapozgatja. Máshol egy tudatosan rendelt kávé, vagy épp egy bocsánatkérés jelzi, hogy ki az alárendelt.

A kisregényt hasonlóan stílusosan szövi át a kommunikációképtelenség. Előkerül a passzív-agresszív konfliktuskezelés, a hazugságok, helyenként szappanoperába illő titkolózások, a csak a tükörnek kimondott gondolatok. A lány a maga tagadással teli módján törődik barátnőjével, Amarillával, hiszen főként az ő családjához való viszonya és gyerekkori traumája képes belőle valamiféle indulatot kiváltani. Mégsem tudakolja, hogy szobatársa miért sír, hogy érzi magát, annak ellenére, hogy ő szeretné, ha nekiszégeznék ezt a kérdést. Amikor netán mégis megpróbálja elmondani, hogy mit (nem) szeretne tenni, ezt ritkán tartják tiszteletben. Ha mégis sikerül kommunikálni, az csak szavak nélkül megy. Egy átnyújtott bögre fejezi ki a törődést, az összeérő térdek utáni nevetés a szerelmi érdeklődés hiányát.

A szövegből azt is megsejtjük, hogy a kommunikáció hiánya az érzelmkimutatás nehézségeihez hasonlóan a szülőktől örökölt tulajdonság. Bár a *Puncs*ban is összefoglalt sztereotípiák szerint az ezredfordulósok önimádó, csak a jogaikat ismerő, mindent megosztó generáció, a nemzedék kötetbeli képviselőiről lerí, hogy ez csak a látszat. Ezeket a fiatalokat senki nem tanította meg önkifejezni, konfliktust kezelni, traumát feldolgozni, vagy épp arra, hogy mondhatnak nemet is. Amarillát anyja egy egész életen át bünteti azért, mert szólni mert az őt ért gyermekkori abúzusról. A főszereplő folyamatosan azon elmélkedik, hogy bele kell-e mennie abba, amit elvárnak tőle. Így a generáció tagjai egymásra vannak utalva, egymástól lesik el a túlélési stratégiákat (például a számolást), általában kétes sikerrel, mint az az általános sodródásból, önpusztításból és különféle tragédiákból kiderül.

Így a *Puncs*, ha nem is egy korosztály és egy generáció egészének, de egy tipikus szelvénynek találó csoportképe. Mindezt egy olyan karakteren keresztül, aki nem feltétlenül szimpatikus, de akivel, ha ezt nem is szeretnénk, könnyű azonosulni.

VILCSEK BÉLA

KÖLTŐISÉG ÉS LELKISÉG

Lázár Balázs: H. úr hagyatéka. Orpheusz Kiadó, Bp., 2019

Kevés költő van a kortársi magyar költészetben, aki ilyen tudatosan alakítaná a pályáját. Kevés olyan költői életmű akad, amelyik ilyen megtervezetten építkezne. Lázár Balázs semmit nem bíz a véletlenre. Pontosan tudja, hogy mit akar. Magabiztossága abból fakad, hogy biztos talajon áll. Ennek a biztos talajnak két tartóoszlopa van: a színház és az irodalom. A színészet és a költészet. Legújabb verseskötetének fülszövegében a szerkesztő, Zsille Gábor joggal írja, hogy „a költő színművészek kétszeresen kacifántosak: nem érik be annyival, hogy »szimplán« belebújnak valakinek a bőrébe, és testestül-lelkestül elénk játsszák, de a tetejébe erről még verset is írnak. Esetünkben egész kötetnyit: Lázár Balázs (1975, Szolnok) költő színművész egy bizonyos H. úr alakját öltötte magára, róla és erről vall.”

Ennek a bizonyos H. úrnak persze megvan a maga előtörténete, életben és költészetben egyaránt. A költő 1997 júniusában ugyanakkor veheti át színészdiplomáját az akkor még Színház- és Filmművészeti Főiskolán, amikor első irodalmi publikációi napvilágot látnak a *Mozgó Világban*. Első kötetének címadó verse (*Szárny angyal nélkül*), jó másfél évtizeddel később, válogatott és új versei gyűjteményének záró ciklusában már olyan versek társaságában jelenik meg, mint a *Nem lenni vagy nem lenni* és a *Nézd, Lear papa!* Ez utóbbi vers lesz azután második kötetének címadója (Orpheusz Könyvek, 2006), mely kötetnek első és harmadik ciklusában a szerző költőként magára ölti a *Lear király* Bohócának csörgősipkáját, s költő-színészként vagy színész-költőként szól a közönséghez. Harmadik verseskötete (*Emlékrestaurátor*, P'art Könyvek, 2009) az előző kötet középső ciklusát folytatja, s azt mutatja be, milyenek is látszik Amerika magyar szemmel s Magyarország Amerikából nézve. A színészi és a költői pálya szinte teljességgel párhuzamosan fut. Az egyes kötetek mintegy a színészi lét költői leképeződései. „A Nagy Emlékturkálásban / néha kifordul egy-egy / valódi szebb darab / a sok elhasznált szakadt / selejtes vacak / között egy-egy majdnem / tökéletes pillanat”, írja az *egy-egy* című versben. Költői és színészi pálya azóta sem szól másról, mint ezeknek a „majdnem tökéletes pillanatoknak” a folytonos megkísértéséről. A negyedik kötet (*Szívucca*, Holnap Kiadó, 2012) megjelenésekor folytatott hosszabb beszélgetésben Jenei Gyulának arra a kérdésére, hogy milyen színházi szerepekre vágyik, Lázár Balázs a következőképpen válaszol: „E tekintetben is mindenevő vagyok, a *Csárdáskirálynő* Bóni grófjától alternatív előadásokig, *A dzsungel könyvének* döggeszelyűjéig, hogy gyerekdarabot is mondjak, sok mindent játszottam, és szeretnék még eljátszani, de amit igazán sajnálok, hogy a Hamlet-szerep elkerült. A költőisége, a lelkiése nagyon közel áll hozzám. Bár vannak öregebb Hamletek is, úgyhogy talán még nincs veszve minden.” (*Az idő mindent kiforog*, Eső, 2012/2.)

2015-ben a költő merész vállalkozásra szánja el magát. Mindössze négy vékonyka verseskötet birtokában *Bomlik a volt* címmel megjelenteti válogatott és új verseinek gyűjteményét, alig félszáz oldalon. Nem hivatkozás ez a részéről, egyáltalán nem az! Érdemes figyelni a terjedelmi szűkítésre és a címadásra egyaránt. A cél

egyértelműen kettős. Szigorúan megrostálni a bőségesnek addig sem mondható verstermést (megbontani a „volt”-ot), ugyanakkor az új versekkel kijelölni egy (a „volt”-ból táplálkozó) új irányt. A gyűjteményes kötet utolsó két verse (*H. úr halálára; Valami, valaki*) közül az első az új önálló verseskötetnek (*H. úr hagyatéka*) értelemszerűen a végére kerül, a másik meg természetesen a nyitó verse lesz. Megy tehát minden a maga útján, csak nem egészen ugyanúgy, mint eddig, de mindenképpen megtervezetten és megkomponáltan.

Lázár Baláznak nemcsak alapvetően két művészi megszólalási formája-műfaja van (színeszként és költőként), hanem alapvetően két költői tárgya-témája is. A két alapvető költői tárgyat-témát az ő esetében a hétköznapi élet és a színházi lét eseményei, szereplői és színterei jelentik. Eddigi kötetei hol az imádott balatoni vagy a nagyon élvezett amerikai ösztöndíjas világot, hol az elsősorban shakespeare-i szereplőkkel benépesített színpadi világot idézték meg. Legutóbbi önálló verseskötetének, a *Szívucca* címűnek az volt a legfontosabb emberi és költői hozadéka, tanulsága és jelentősége, hogy a versekben a költői figyelem mind egyre belülről fakadt, de mindegyre kifelé, a külső világ felé irányult. Valóságos fordulatot jelentett világlátásában és költészetében, hogy a Szív utca – Szondi utca sarkát – a címadó vers kifejezéseit használva – egyenesen „szakrális helynek”, „boldogság-magmának”, „befelé terjedő pontnak”, „Magyarország metaforájának” látta és láttatta. Költői figyelme tehát továbbra is mindegyre belülről fakadt, de szükségszerűen és teljesen természetes módon mindegyre befelé, a belső világ (a „szívucca”) felé irányult. Ezt a határozott és végletes irányváltást hosszú távon nyilvánvalóan nem lehetett képviselni. Ezért volt szükség a válogatott versek által elvégzett számvetésre és az új versek által megfogalmazott irányjelölésre.

A *H. úr hagyatéka* egyszerre az összegezés és az újrakezdés kötete. A korábbi kötetekből átvett említett két vers (*Valami, valaki; H. úr halálára*) csak a keretet jelenti: keretét a költői életmű egy vadonatúj, „külső” szereplőjének színre lépéséhez. Igen, külső szereplő ő, nem a lírai beszélő, nem is valamely shakespeare-i hős, netán Hamlet maga. Egyszerűen H. úr, a maga egyszerűségében. Mit tudhatunk meg róla? Nem sokat. Az első versből például azt, hogy „a valóság mögött a világ rejtőzik, / alakban alak, formátlan forma, / így van most H. úrban is H. úr, // vagy inkább kocsonyaként remeg”. H. úrnak egyébként kilenc, sorszámmal is ellátott monológját tartalmazza a kötet, öt-tíz oldalak választják el őket egymástól. Összességükben a hamleti történet mai és hétköznapi átminősítését adják. Az apját vesztett fiú keserű vallomását, a végleg reményt vesztett beismeréssel: „Az ég felé törtem, mégis itt vagyok. / Saját nyomomba beleragadok. / Földre húz jelenlétem súlya, / és befednek a tegnapi bajok.” Közel háromszor annyi a száma azoknak a rövidebb-hosszabb verseknek, amelyeknek szintén H. úr a főszereplője. Ezeket együtt olvasva az olvasóban végképp szertefoszlik minden illúzió: napjaink Hamletje számára teljesen beszűkült és elszürkült az élet-tér: „Holnap megint kezdődik minden előlről, / a reggeli kapkodás, rohanás a suliba, / aztán az állandó túlvállalásban az éppen / aktuális feladatot gyorsan megoldani, / hogy a következő munkával már a / következő számlát lehessen teljesíteni.” (*Nem kolostorba*) De – s a kötet egésze, az eddigi élet és életmű értelmezése szempontjából ez döntő momentum – érdemes

nagyon is odafigyelni ez utóbb idézett vers felütésére, legelső néhány sorára: „Nem kolostorba, csak a nappaliba küldte Opheliát, / miután együtt lefektették a gyerekeket, / majd bevonult a fűtetlen kisszobába dolgozni, / mert zárt ajtó mögött csak verset írni vágyott, / kitaszítani magából a külvilágot, / hogy újraterejtse idejét a hiányban.” Keserű látlet ez. Kissé szokatlan is Lázár Balázstól. Hová tűntek a nagy remények, a reményt keltő illúziók? Hová tűnt a sikerekben és színházi szerepekben gazdag élet ígérete? Szembe kell nézni az igazsággal: mindez szertefoszlott. Költő és vers nem hazudhat! Ha semmi más kapaszkodó nincsen, költőnek ezért kell a kisszobába menekülnie verset írni. Mert versnek születnie kell; a versnek meg kell születnie! Ezért volt hát szükség a költői számvetésre, a hangnemváltásra, s ezért lépett H. úr Hamlet helyébe. Azt azért ne feledjük el egy pillanatra sem, hogy mindezen felismerések közepette Lázár Balázs költői pályája egy újabb nagyszerű kötettel gazdagodott.

Lázár Balázsnak szerencséje van, hogy egyszerre vallhatja magát színésznek és költőnek. Ha egy szerep nem találja meg színészként, azt a „szerepet” még mindig megírhatja költőként. Ha nem játszhatja el Hamletet, megírhatja hát Hamlet vagy legalábbis H. úr verseit. Még azt sem mondhatjuk, hogy feltétlenül rosszabbul jár ezzel a kényszerű döntésével. Főként akkor nem, ha kötetének *Régimódi dal az elhagytni készülő Opheliának* című kivételes darabjára gondolunk:

Ne menj, ne menj, csak maradj velem,
Légy tikkadt nyaram, borzongó telem.

Légy lány tavaszom, őszes, zord fejem,
Négy évszak: sugárzó négy elem.

Szeress, szeress, csak maradj velem,
Légy bennem a legbelső terem.

Légy bennem a legbelső terem,
Hol ránk nyílik majd a végtelen.

Légy lüktető, eleven sebem,
Véremben véred a védjegyem.

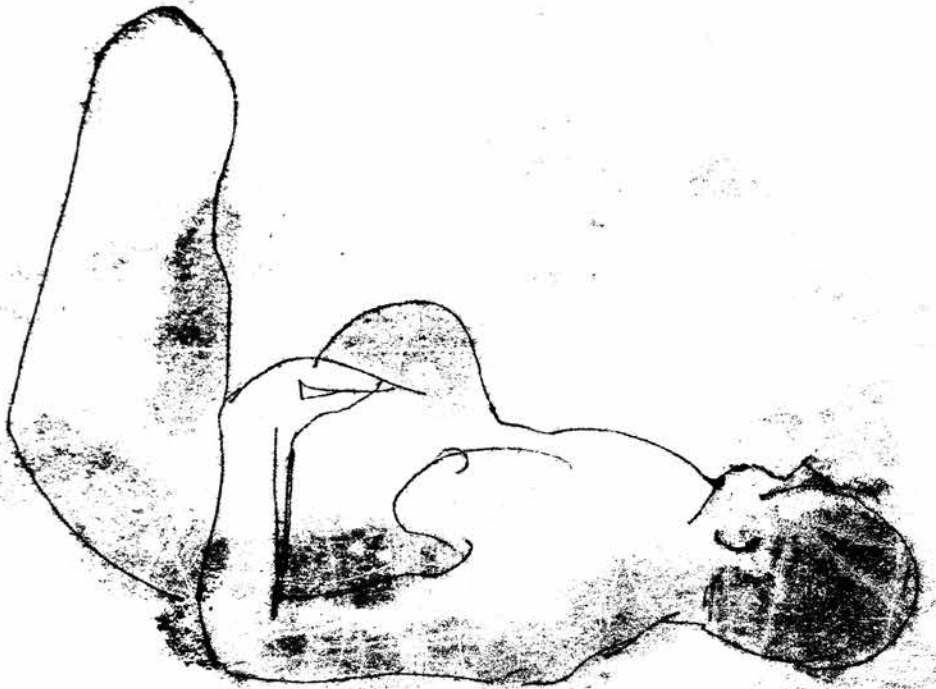
Ami szép, szívembe vermelem,
Szerelmet szeretnék szertelen.

Ami vágy volt, ma kín és félelem,
Üres báb nélküled életem.

Hiányod majd hiába verselem,
Mert nem szól dal, ha nem leszel velem.

Légy tikkadt nyaram, borzongó telem,
Ne menj, ne menj, csak maradj velem.

A legújabb kori magyar szerelmi költészetnek különleges pillanata ez. Bizonyosság arra, hogy minden ellenkező híresztelés ellenére manapság is lehetséges természetes módon, őszintén szerelmet vallani, méghozzá mesteri versbeli megformáltsággal.

SZEREPLŐK ÉS KELLÉKEK VIII.

SZERZŐINK

BAKONYI ISTVÁN (Székesfehérvár, 1952): irodalomtörténész, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Nap-lom IV.* (2019).

BALÁSSY FANNI (Gyula, 1998): író, az ELTE magyar–olasz szakos hallgatója.

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Összetört idő* (2019).

BALOGH RÉKA (Jászberény, 1990): kritikus, szövegíró.

CSABAI LÁSZLÓ (Nyíregyháza, 1969): író. Legutóbbi kötete: *A vidék lelke* (2019).

CSIKÓS ATTILA (Szombathely, 1969): író, dramaturg. Legutóbbi kötete: *Vidámpark* (2018).

DARVASI LÁSZLÓ (Törökszentmiklós, 1962): író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Magyar sellő* (2019).

DRÁVUCZ ZSOLT (Szolnok, 1997): költő. A PPKE kommunikáció- és médiatudományi szakának hallgatója.

FARKAS WELLMANN ENDRE (Marosvásárhely, 1975): költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Cukor.baj* (2019).

FECSCKE CSABA (Szögliget, 1948): költő, publicista. Legutóbbi verseskötete: *Mindigpalacsinta* (2019).

FEKETE MARIANNA (Nyíregyháza, 1968): kritikus, tanár. Szolnokon él.

FENYVESI OTTÓ (Moholgunaras, 1954): költő, esszéista. Legújabb kötete: *Halott vajdaságiakat olvasva* (2017).

FERDINANDY GYÖRGY (Bp., 1935): író, kritikus. Legutóbbi könyve: *Sziget a víz alatt* (2019).

FILIP TAMÁS (Bp., 1960): költő. Legutóbbi kötete: *Tejút nappal* (2018).

G. ISTVÁN LÁSZLÓ (Bp., 1972): költő, író, esszéista. Legutóbbi kötete: *Földabrosz* (2019).

GÁSPÁR FERENC (Bp., 1957): író. Legutóbbi regénye: *Galeotto* (2019).

HAÁSZ JÁNOS (Gyula, 1974): költő, író, újságíró. Legutóbbi kötete: *Felnőtteknek nem* (2017).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Kik vagytok ti?* (2019).

HEGEDŰS VERA (Kaposvár, 1991): író. Első regénye megjelenés előtt áll.

JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA (Tiszaföldvár, 1982): író, építészmérnök. Megjelenés alatt álló kötete: *Cukros víz*.

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR (Sopron, 1980): író, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *A lélek legszebb éjszakája* (2016).

JÓNÁS TAMÁS (Ózd, 1973): költő, író. Legutóbbi verseskötete: *Törzs* (2016).

LÁZÁR BALÁZS (Szolnok, 1975): költő, színész. Legutóbbi verseskötete: *H. úr hagyatéka* (2019).

LAJTOS NÓRA (Püspökladány, 1977): irodalomtörténész, író, költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *A Szerzőbe oltott tisztelet jogán* (2019).

LOCKER DÁVID (1998, Szatmárnémeti): költő, az ELTE magyar szakos hallgatója.

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Egy mondat a szabadságról* (2020).

NAGY DÉNES (Kecskemét, 1976): festőművész. Szolnokon él.

NYILAS ATILLA (Bp., 1965): költő. Legutóbbi verseskötete: *Szerelemgyermek* (2010).

OLÁH ANDRÁS (Hajdúnánás, 1959): költő. Legutóbbi kötete: *Április bolondjai* (2017).

ORAVECZ IMRE (Szajla, 1943): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Ókontri* (2018).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A visszaforgatott idő* (2019).

SAÁD KATALIN (Bp., 1944): író. Nagyréven él. Legutóbbi könyve: *Hálóban* (2017).

SZILÁGYI BORKA (Debrecen, 2000): író. Az ELTE esztétika szakos hallgatója.

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Legutóbbi verseskötete: *A labirintusból haza* (2015).

VILCSEK BÉLA (Bp., 1956): kritikus, esztéta, az ELTE tanára. Legutóbbi kötete: *A halandó bosszúja* (2017).

DÍSZLET, 2017, AKRIL, VÁSZON, 120x100CM

AZ ESŐ MEGJELÉNÉSÉT
TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

